

תרצה יהודה – מפקחת הוראת עברית
הרב יעקב אלבירט – מפקח כולל

ש"לח שנת ה'תשע"ט עלון 36

"וַיִּקְרָאוּ בַסֵּפֶר וַיְבִינּוּ בַמִּקְרָא" (נחמיה ח, ח')
הגייה נכונה והסבר לתורה ולמפרשיה

פעלים בפרשה

השורש תו"ר = גזרת נעו"י – נחי עו"י (עה"פ חסרה או לא נשמעת)
בנין קל: תִּרְתָּבּ, לְתֹר, וַיִּתְּרוּ, תָּרוּ
צורת מקור: בִּתְרוּ

השורש לו"נ = גזרת נעו"י

פעלים בבנין הפעיל: הִלְיִנְתֶּם, מִלְיִנִּים, וַיְלִיְנוּ

אבן עזרא: (יד, לו) וַיְלִיְנוּ עָלָיו – פועל יוצא לשנים פעולים.

בנין נפעל: וַיִּלְנוּ עַל־מִשָּׁה

אבן עזרא: (יד, ב) וַיִּלְנוּ – מבנין 'נפעל', מהפעלים השניים הנראים.

שם: תִּלְלוֹת – משקל תקטלה

השורש נכ"י והשורש כת"ת

(יד, מה) וַיִּכּוּם וַיִּפְתּוּם עַד הַחֹזְרָמָה

וַיִּכּוּם – מהשורש נכ"י (מגזרת נל"י)

וַיִּכְתּוּם – **אבן עזרא:** ויכתום – אמר רבי משה הכהן הספרדי נוחו עדן , כי היה ראוי להיות 'ויכיתום', וכן "וידבקו גם הם" (ש"א יד , כב). והנכון בעיני שהוא מפעלי הכפל, והיא מלה זרה.

לדעת א"ע הפועל **וַיִּכְתּוּם** הוא מגזרת הכפולים מהשורש כת"ת. במשמעות של כתיתה.

מאזכרים

המאזכר מחליף מילה או רומז למילה שכבר הוזכרה בפסוק או בפרק. המאזכרים יכולים להיות חלקי דיבר שונים.

לפניכם דוגמאות מהפרשה:

כינוי מושא

וַיִּשְׁלַח אֶתְכֶם (את המרגלים) **מִשֵּׁה,**

וַיִּרְשְׁנוּ אֶתְהָא (את הארץ).

כינוי מושא חבור

וַיִּרְאוּם (הראו להם), **וַיִּשְׁאַתְהוּ** (נשאו אותו – את המוט).

כינוי גוף

הַמְעַט הוּא (העם), **מִה-הוּא** (הארץ), **כִּי לֹא־בָנֵינוּ הֵם** (עם הארץ).

כינוי שייכות

אֶת-רֵאשֵׁיו, וְקִרְבּוֹ וְכַרְעָיו

מילת יחס בנטייה

יֵשֵׁב בָּהּ, הַיֵּשֵׁב עָלֶיהָ, וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם, וַיִּסְפְּרוּ-לוֹ, כִּי-יָכוֹל זָכַל לָהּ,

אֲשֶׁר-עָלּו עִמּוֹ, אֲשֶׁר-רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ.

תואר הפועל

וַיִּכְרְתוּ בְּשֵׁם (מנחל אשכול), רָאִינוּ שָׁם (בארץ), אֲשֶׁר-בָּא שְׁמָה (אל הארץ).

חזרה על מילת היחס ברשימה של שמות

אחת השאלות המעסיקה עורכי לשון וכותבים היא אם חובה לחזור על מילת היחס לפני כל שם ושם ברשימה של שמות במשפט כולל. בתנ"ך ובלשון חז"ל מילת היחס באה בדרך כלל לפני כל אחד מן השמות, כמו בפרשתנו:

וּבֶן-הָרְבֵנִים וּבֶן-הַתְּאֵנִים (יג, כג)

וַיִּלְלוּ עַל-מִשְׁהַ וְעַל-אֶהָרָן (יד, ב)

אף שהחזרה על מילת היחס היא השלטת במקורותינו מבחינה מספרית, אי אפשר להתעלם מן החריגים הרבים, למשל:

בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר בְּתֹף וּבְמִזְזוֹל בְּבִנְיָם וְעֵבֶב (תהילים קג)

יש הסוברים כי במקומות מסוג זה אין חוזרים על מילת היחס בשל הקשר ההדוק שבין השמות ותפיסתם כמושג אחד. אולם נוכל למצוא מקומות שבהם יש חזרה על מילת היחס גם בשמות בעלי קשר הדוק. לעיתים נמצא את שתי הגרסאות. למשל:

"כְּאוֹרִים וְתוֹבִיִּים" (נחמיה ז, סה) 1 - "כְּאוֹרִים וְכְתָבִים" (עזרא ב, סג).

ה"א השאלה

בד"כ מנוקדת בחטף פתח: הַרְפָּה, הַטּוֹבָה, הַיֵּשׁ

לפני שווא מנוקדת בפתח: הַבְּעֵט

לפני חי קמוצה מנוקדת בסגול: הַזֹּזֶק

מילים יוצאות דופן: הַבְּמוֹזְנִים, הַשְּׂמִנָּה

במקרא יש מילים שבהן יבוא דגש באות שוואית אחרי ה"א השאלה.

לדוגמה: הַכְּצֵעֶקְתָּהּ? (בראשית יח, כא) הַלְבָּן מֵאֵה-שְׁנָה יוֹלֵד (בראשית יז, יז)

אותיות בכ"ל – יוצאי דופן

כפי שהוסבר בפרשת "בהעלותך", אותיות בכ"ל במילים מיוחדות מנוקדות בדרך כלל בפתח ואחריהן יבוא דגש – **כָּתָב**.

בפרשתנו נמצא ניקוד שונה במילים הבאות:

לָבַן (טו, יד) – קמץ באות השימוש כשהיא מיוחדת ללא דגש באות שאחריה.

בָּהֶן, בָּהֶנָּה, בָּהֶר – לפני האות ה"א בהברה מוטעמת מנוקדת בקמץ במקום בפתח.

בְּזֹרֵב – לפני ח' קמוצה מוטעמת, מנוקדת בסגול.

מילה בפרשה

לְפָלֵא נָדָר (טו, ג)

אבן עזרא: לפלא – לפרש, וכן "והפלה ה'" (שמות ט, ד), ואם הוא בה"א, כי אותיות אהו"י יתחלפו.

מילות קישור המציינות סיבה

(יד, מג) **כִּי הָעַמְלֵקִי וְהַכְּנֻעִי שָׁם לַפְּנִיכֶם וַנְּפַלְתֶּם בְּזֹרֵב**

כי-על-כן שבתם מאזורי ה' ולא-יהיה ה' עמכם:

כי-על-כן – במשמעות של: על אשר, הואיל וְ

רש"י: כי על כן שבתם. פְּלוֹמֵר, כי זאת תבא לְכֶם עַל חֲסָר שְׁבִתָּם וְגו'

אבן עזרא: כי על כן – הואיל ושבתם; כמו "כי על כן לא נתתיה" (בראשית לח, כו).

זכר ונקבה בלשון המקרא

מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם (י, ב) **וְתִקְעוּ בָהֶן** (י, ג) – פעם הסיומת ה' ופעם הסיומת

ו' – בלשון המקרא אפשר למצוא התייחסות לרבות בלשון רבים ולהיפך.

ראו למשל בקריאת "שמע": **"וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל-מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם** (טו, לט).

חוסר התאמה של הפועל במין (ובמספר):

טו, כט: תורה אֲזוֹת יִהְיֶה לָכֶם

ט, יד: זֹקֶה אֲזוֹת יִהְיֶה לָכֶם

השורש הי"ה נפוץ מאד במקרא ובמקרים רבים הפועל אינו שומר על התאם במין (ובמספר), כפי שאפשר לראות בשני המקורות שלעיל.

ישנם מקומות שבהם התרגום מתקן את העדר ההתאם:

יִהְיֶה לָכֶם - יהוֹן לְכוֹן (ויקרא יט, לו)

אבן עזרא (בראשית א, יד): מלת יהי יהיה בעבור שידברו בה הרבה. הוא ליחיד, ולרבים, גם לנקבה: "כי יהיה נערה בתולה" (דברים כב, כג).

רד"ק: "ובלשון הויה יבא זה ברוב כי רוצה בו על העניין" (מכלול ח, ע"א).

כלומר, לפי דברי רד"ק הפועל "יהיה" מתייחס לעניין עליו מדובר בפסוק: חוקה, תורה ולכן הוא בלשון זכר.

כינויי שייכות

מילת היחס "של" אינה מופיעה בכל התנ"ך אפילו פעם אחת. היא מופיעה פעמים בודדות בצורה נטויה "כרמי שלי" (שיר השירים א, ו). השימוש במילת היחס "של" התפתח בלשון המשנה.

ישנן שתי דרכים להבעת שייכות בלשון המקרא:

(א) סמיכות: דְּבַת הָאָרֶץ, תְּלֵוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, צִיעַת הַכֶּנֶף

(ב) באמצעות כינוי שייכות חבור, שמצטרף לשם העצם.

כינוי השייכות נוטה בכל הגופים בזכר ובנקבה, ביחיד וברבים. השימוש בכינויי שייכות חבורים נפוץ מאד במקרא. דוגמאות מהפרשה:

ביחיד (שלי, שלך, שלך, שלך, שלך): יוֹשְׁבֵייהּ - היושבים שלה, בְּקֶרְבוֹ, בְּכֹזֶרְךָ, וְעַנְנֶךָ, כְּבֹדִי, בְּקוֹלִי, וְעַבְדִּי, וְזֶרְעוֹ, יָדִי, תִּתְּנוּ אֵתִי, קֶרְבְּנוֹ, וּמִנְזוֹתָיו וְנִסְכּוֹ, בְּזוֹטָאָה, שְׁנֵתָהּ, עִמּוֹה (מפיק בה"א)

ברבים (שלנו, שלכם, שלכן, שלהם, שלהן): בְּעֵינֵינוּ, בְּעֵינֵיהֶם, קוֹלָם, זְשִׁינוּ וְטַפְנוּ, פְּנֵיהֶם, בְּגֵרֵיהֶם, לְזַמְנוּ, אֶתְתִּי, מְנַאֲצִי, בְּאֹנִי, פְּגֵרֵכֶם, פְּקֵדֵיכֶם, מִסְפָּרְכֶם.

הטעמים כסימוני פיסוק

(יג, כט) וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל-הַיָּם וְעַל-יַד הַיַּרְדֵּן:

לפי הטעמים אין לקרוא את המילים וְעַל-יַד ברצף כיוון שיש טפחא במילה וְעַל שהיא טעם מפסיק.

לעומת זאת במילה יַד יש טעם מחבר שכן זהו צירוף סמיכות יַד הַיַּרְדֵּן.

הסבר הפסוק: הכנעני יושב על שני מקומות: הים, יד הירדן.

(טו, טז) הַקָּהָל זָקָה אֲזוֹת לָכֶם

אבן עזרא: הקהל – יש אומרים, כי זה הה"א הוא לקריאה. ולפי דעתי, שאין סימן קריאה בלשון הקדש, והעד: "משה משה" (שמות ג, ד); רק זה הה"א הוא ה"א הדעת, וסימן הקריאה איננו.

המילה הַקָּהָל מוטעמת בטעם מפסיק (זקף גדול). יש להפסיק אחרי המילה הקהל כי ייתכן שזוהי מילת פנייה/קריאה לקהל.

למד לשונך

אֱלֹהִים ולא אֱלִיהֶם.

נִרְאָה (בעבר) – נִרְאָה (בהווה)

(יד, יז) אֲשֶׁר עֵין בְּעֵין נִרְאָה אֶתָּה

אבן עזרא: נראה – פועל עבר; וטעמו: נראת אתה ה'; וכן ונשאר (בנוסחנו: ונאשאר) אני (יחזקאל ט, ח); וכן "כי אומלל אני" (תהלים ו, ג) – בעבור היות הלמ"ד בפתח גדול (בנוסחנו: אמלל).

ניבים וביטויים

וַיֵּצֵאוּ דִבְתֵי הָאָרֶץ (יג, לב)

הוציא דיבה – העליל עלילות שקר על אדם או קבוצת אנשים, סיפר בגנות.

אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֵיהָ הִיא (יג, לב)

ארץ אוכלת יושביה – ארץ המסכנת את חיי המתגוררים בה, ארץ שקשה לחיות בה.

וַנְהִי בְעֵינֵינוּ כְּזוֹצָבִים (יג, לג)

ונהי בעינינו כחגבים – נדמינו בעיני עצמנו לקטנים כמו חגבים.

סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם (יד, ט)

סר צילו מעליו – נשאר ללא חסותו או מרותו, נשאר חסר הגנה, אבדה תקוותו.

עריכה לשונית: כוכבה גרסון

להארות, הערות והצטרפות לרשימת התפוצה: byad-halashon@gmail.com